
Слесаренко О.А.

Основные направления деятельности государственно-партийных органов по регулированию этнонациональных отношений в Украине 1920-х годов.

В статье исследованы базовые векторы деятельности партийных и государственных органов регулирования этнонациональных отношений в УССР в 1920-х годах. Проанализирована работа национальных секций при агитационно-пропагандистском отделе ЦК КП(б)У в сфере культурного строительства. Определены основные направления деятельности Центральной комиссии по делам национальных меньшинств, среди которых важное место отводилось гармонизации экономической и образовательной политики советской власти в местах компактного проживания этнических меньшинств.

Ключевые слова: национальные меньшинства, национальная секция, Центральная комиссия национальных меньшинств, политика, Украина.

Slesarenko O.O.

The main activities of the state-party bodies to regulate ethno-national relations in the Ukraine during the 1920's.

In the article the basic vectors of party and government regulation of ethno-national relations in the USSR during the 1920's. The operation of the national sections in the advocacy department of the CC CP(B)U in the field of cultural development. The basic directions of activity of the Central Commission for National Minorities, among which an important place was given to the harmonization of economic and educational policies of the Soviet government in areas where ethnic minorities.

Key words: national minorities, national section, the Central Commission for National Minorities, Politics, Ukraine.

УДК 261.8:94(477.52)«1920»

В.О. Олицький

**МІЖКОНФЕСІЙНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ
НА СУМЩИНІ У 1920-ТІ РР.**

На основі архівних матеріалів та напрацювань попередників розглянуто взаємовідносини радянської влади із різними напрямками у православної церкви у 1920-ті рр. на Сумщині. Особлива увага приділена з'ясуванню місця впливу міжконфесійної політики більшовиків на розкол православної церкви. Визначено особливості міжконфесійних відносин на Сумщині та місце влади у цих відносинах. Підкреслено, що стратегічною метою міжконфесійної політики більшовиків, як у СРСР в цілому, так і на Сумщині був розкол православної церкви з метою її дискримінації та самознищення із середини. Робиться спроба порівняти синхронізацію відносин держави із різними напрямками православ'я на всесоюзному та місцевому рівнях. Порівняно міжконфесійну політику більшовиків на різних територіях до складу яких входили землі сучасної Сумщини. Визначено, що впливало на цю політику у різних частинах області та відношення населення до даної ситуації. Висвітлено динаміку становлення та кількісних змін релігійних громад різних православних церков у 1920-ті рр. на території сучасної Сумської області. Значне місце в статті зайняли сюжети присвячені конфліктам між ними та визначенню у розвитку цих конфліктів засад, які провокувалися діями місцевої влади. Проаналізовано, як розкол православної церкви вплинув на становлення різних її течій та релігію в цілому.

Ключові слова: православна церква, РПЦ, УАПЦ, обновленці, конфесії, розкол, радянська влада, репресії, протистояння.

Сучасна історична наука проявляє значний інтерес до проблеми репресій радянського тоталітарного режиму, у тому числі проти православної церкви. Цікавим та актуальним залишається питання способів реалізації цієї політики, особливо не адміністративних. Зацікавлення науковців викликає проблема міжконфесійної політики радянської влади та її місце у розколі РПЦ у 1920-х рр., його становлення та розвитку, втілення такої схеми на місцевому рівні. Важливим є з'ясування наскільки розкол, як метод послаблення впливу церкви у суспільстві був дієвим та з'ясувати наслідки цього явища, як для церкви, так і для суспільства. Посилення дослідницького інтересу до даної проблеми пояснюється декількома причинами. По перше – зняттям

ідеологічних обмежень на вивчення церковно-державних відносин та доступом до раніше засекречених архівних матеріалів. По друге – сучасним становищем православної церкви в Україні, адже вона залишається розділеною. Проаналізувавши та зрозумівши наслідки такого розділення у 1920-ті рр. можна спрогнозувати наслідки сьогоденної ситуації в українському православ'ї для нинішньої держави, суспільства та церкви.

У нашому дослідженні ставиться за мету на основі архівних матеріалів та історіографії дослідити становлення, розвиток, наслідки та особливості міжконфесійної політики радянської влади на Сумщині у 1920-ті рр.

Варто відзначити значні здобутки вітчизняної історіографії останніх років у сфері досліджуваної проблеми. Відома дослідниця державно-церковних відносин А. Киридон значну увагу приділяє органам державної безпеки у веденні антицерковної політики, відмічаючи, що саме вони стали головним інструментом ліквідації церкви, у тому числі організації розколу [10]. Провідну роль у організації та здійсненні розколу РПЦ органам ВУНК – ДПУ відводить і О. Тригуб, заявляючи, що головний напрямок роботи партійно-радянського апарату полягав в організації боротьби проти церкви з середини [11, с. 11]. На цих же позиціях стоїть і Л. Бабенко заявляючи при цьому, що в основі розколу в РПЦ лежали канонічні незгоди, а більшовики скористалися зручним моментом дискусій серед ієрархів та віруючих для знищення церкви [8; 7, с.337].

Відразу після приходу до влади більшовики почали розглядати церкву, як ворожу контрреволюційну організацію. Не дивлячись на це, вони не наважуються перейти до повного її знищення. Успішне закінчення громадянської війни та запровадження НЕПу укріпили більшовицький режим. Це давало і певні надії на можливість нанесення удару по релігії [1, с. 1]. Перша організована антицерковна компанія – вилучення церковних цінностей показала, що остання не може активно протистояти більшовикам та організувати масові відкриті виступи для захисту своїх позицій. Але скористатися цим для силового знищення церкви влада поки що не наважувалася, адже більшість населення, особливо селян були релігійними, а ще більша частина навіть не будучи глибоко віруючими дотримувалася православної обрядовості. За цих умов ліквідація церкви відкритими силовими методами була небезпечною для влади, адже прямі утиски лише збільшували підтримку церкви у суспільстві та сприяли широкому поширенню релігійного фанатизму. Тому потрібно було народові показати незгоди, конфлікти та протистояння у церковному середовищі, висвітливши таким чином певну порочність церковнослужителів та зменшити авторитет церкви у очах віруючих та простого населення.

Розглядаючи першопричини розколу РПЦ необхідно погодитися із думкою Л. Бабенко про канонічні незгоди у церковному середовищі. Після революції у РПЦ виділяється частина духовенства, яка вимагає оновлення церковного життя, зокрема змін у церковній адміністрації та переклад літургії на російську мову. Так у 1922 виникає Жива церква [9, с. 262]. В Україні ж значну підтримку у суспільстві здобуває Українська Автокефальна Православна Церква, яка позиціонує себе захисником національних інтересів та збереження і розвитку всього українського.

У вищих ешелонах влади протягом 1921 – першої половини 1922 рр. точилися суперечки про використання цієї ситуації для організації розколу православ'я, як засобу боротьби з церквою. Нарком освіти А. Луначарський у листі до Леніна 30 листопада 1920 р. пропонував використати частину ієрархів для створення прихильної до радянської влади церкви, того ж дня лист виявся у голови ВНК Ф. Дзержинського, який направив його М. Лацісу із запискою у якій заявляв, що церква розвалюється і ВНК повинна їй у цьому допомогти. Метою цієї роботи повинно бути не відродження церкви в оновленій формі, а розкладання священиків та розвалу церкви із

середини [11, с. 12-13]. Згідно з постановою ЦК РКП(б) від 30 травня 1922 р. справа розколу перейшла у відання VI відділу ДПУ [7, с. 338]. Відразу приступили до справи розколу РПЦ і в Україні. Оперативна робота у цьому напрямку координувалася V відділенням Секретного відділу ДПУ УСРР. Активно до цієї кампанії залучалися і місцеві органи. На початку літа 1922 р. секретар ЦК КП(б)У Д. Мануїльський зазначав, що у губвідділах ДПУ обов'язково повинна бути спеціальна особа, яка має займатися справами оновлення церкви, розколюванням екзархів і автокефалістів та спостерігати за релігійними громадами [11, с. 14]. Таким чином місцева влада повинна була безпосередньо здійснювати справу розколу на місцях та для реалізації цієї мети проводити відповідну міжконфесійну політику.

Для поширення розколу ДПУ активно проводило вербування агентури із середовища духовенства. Протягом другої половини 1922 – першої половини 1923 рр. саме на цьому була зосереджена головна увага СОЧ як у центрі так і на місцях. Паралельно із цим варто відзначити той факт, що даний напрямок був досить дорогим. У середині 1923 р. «по лінії розробки духовенства» в Україні діяло 30 секретних співробітників на платню яким витрачалося по 2 тис. рублів щомісяця знаками 1922 р., в кінці 1923 р. – уже 50 руб. золотом. Особлива увага приділялася вербуванню інформаторів на місцях [11, с. 18-19]. Витрати Полтавського губернського відділу ДПУ на дані потреби у середині 1920-х рр. становили 5 тис. рублів [7, с. 345]. Співробітники ДПУ визнавали, що жодна ділянка чекістської роботи не вимагає так багато матеріальних витрат, як релігійні угруповання. Вони також зазначають, що 1926 р. священики застосування репресій проти себе не допускають, тому єдиним аргументом для них є гроші. Кошти витрачалися і на видання обновленських відгуків, листівок і т.п. [9, с. 268-269]. Гроші хоча і були вагомим аргументом, проте він діяв не завжди і не на всіх церковнослужителів. У протоколі засідання Секретного відділу ВНК за 1921 р. пропонувалося крім фінансового стимулу для вербування інформаторів використовувати і залякування в'язницею та таборами за незначними приводами – за спекуляцію, порушення розпоряджень влади і т.п. Не зважаючи на використання усіх цих засобів існування широкої і ефективної інформаторської мережі характеризує здебільшого міста, у селі ж виконання даного завдання виявилось фактично неможливим а ні у 1920-х, а ні у 1930-х рр. [11, с. 21]

Із кінця 1920-х рр. зменшуються витрати на залучення та фінансування інформаторів. На думку А. Киридон це пояснюється тим, що до 1927 р. влада змогла перебрати вплив у більшості релігійних об'єднань через своїх представників, спрямовувати та контролювати процеси у церковному середовищі. Крім того починається поступове збільшення репресій проти духовенства [10, с. 239].

У 1922 р. чекісти почали активно використовувати агентурний ресурс для розколу церкви та поширення у її середовищі обновленських ідей, розширення осередків Живой церкви. О. Тригуб описує механізм реалізації цього завдання на місцях: вербувалося 2 – 3 секретних співробітника, які налагоджували контакт із представниками духовенства, котрі проявляли бажання підтримати обновленство. Із них створювався комітет Живой церкви. Із числа сексотів виділялася одна особа, яка направлялася для отримання повноважень у московське Вище церковне управління (ВЦУ). Єпархіальне управління розпускалося і повноваження переходили до комітету Живой церкви. На периферії створювалися відповідно повітові комітети, до складу яких теж повинні були входити таємні співробітники. Після утворення губернського та місцевих комітетів оголошувалося скликання з'їзду, який виборним шляхом закріплював перехід влади до рук обновленців [11, с. 21-22].

Місцева влада Сумщини всіляко підтримувала новоутворені релігійні організації та сприяла їхньому укріпленню і розвитку. 27 липня 1925 р. начальник Сумського адміністративного відділу отримує вказівку НКВС не чинити перепон при

реєстрації релігійних громад, які утворюються внаслідок Всеукраїнського собору єпископів. Крім цього пропонується реєструвати їхні єпархіальні та благочинні управління і давати дозвіл на штампи та печатки і дозволяти їхні з'їзди. Що правда кожен такий випадок повинен погоджуватися із губернською владою. Очевидно, що це робиться із метою утворення лояльних до влади громад. Що правда у цей же час рекомендується дозволяти і з'їзди РПЦ та УАПЦ, хоча єпархіальні та благочинні управління реєструвати не рекомендувалося [3, арк. 23-24]. Таким чином створювалася ілюзія однакового ставлення у СРСР до всіх конфесій. На нашу думку цьому є певні пояснення. Перш за все потрібно було показати населенню, що радянська влада не підтримує жодну релігійну течію, а процеси, що відбуваються викликані суто об'єктивними причинами. По друге, варто було відмежувати себе від будь-яких конфесій, адже у цей час від священників РПЦ та УАПЦ починають лунати тези про те, що новоутворені течії у православній церкві створені та підтримуються радянською владою, що відштовхувало від них населення. По третє, як зазначається у Циркулярному листі № 37 Про стан і перспективи церковного руху і чергові завдання органів ДПУ – жоден захід, що відігравав бодай якусь політичну роль не відбувався без їхнього негласного керівництва. Всі з'їзди, декларації, послання та заяви відбувалися також у необхідному руслі [1, с. 2-3]. Влада була упевнена у цілковитій лояльності новоутворених управлінь та їхніх рішеннях, а збільшення кількості таких управлінь дозволяло збільшити кількість лояльних громад у регіоні.

Новоутворені православні конфесії, такі як Синодальна та Соборно-Єпископська користуються активною підтримкою з боку влади на Сумщині, як і в СРСР в цілому і при вирішенні інших питань. Так, 21 квітня 1926 р. адміністративний відділ Роменського окружного виконавчого комітету надсилає всім районним виконавчим комітетам таємний обіжник «Про умови користування молитовними будинками і культовим майном та про розірвання». В ньому спираючись на таємний обіжник НКВС від 26 лютого 1926 р. даються вказівки про розподіл церков та майна між православними різних конфесій. Зокрема зазначається, що в разі коли виникне ситуація про передачу храмів у спільне чи почергове користування то перевагу надавати Синодальній або Соборно-Єпископській громаді. Якщо ці громади повністю контролюють культову споруду, іншим п'ятидесяткам відмовляти в праві на спільне або почергове користування, особливо громадам тихонівської або автокефальної церкви. Коли ситуація склалася таким чином, що підтримувані владою парафії ще досить слабкі і не чисельні храми дозволялося тимчасово передавати в спільне користування, але з часом під будь-яким приводом розірвати ці угоди, а храми врешті-решт залишити за Синодальною або Соборно-Єпископською церквою [6, арк. 107].

Таким чином ми бачимо, що на Сумщині влада створила всі необхідні умови для розвитку розколу в середині православної церкви та активно підтримувала його поширення. Все це дає певні результати. Так на 1924 р. у Конотопському окрузі обновленських приходів нараховується 90, майже стільки ж скільки і РПЦ, у той час, як УАПЦ має громад майже у двічі менше. Але у наступні 2 роки ситуація кардинально змінюється. Не зважаючи на активну всебічну підтримку влади кількість обновленських приходів різко зменшується і на кінець 1926 р. у Конотопському окрузі РПЦ нараховувала вже 194 громади у яких служило 386 церковнослужителів. Кількість членів цих громад становила 154849 осіб. У цей час Синодальна церква мала лише 17 церковнослужителів при 8 громадах, які об'єднували 6201 особу. Кількість об'єднань Синодальної церкви за 1924 – 1926 рр. скоротилася із 90 до 8, за рахунок переходу їх до складу РПЦ. В той же час за рахунок виходу із складу РПЦ, збільшується чисельність УАПЦ, яка нараховує 43 релігійні громади, які об'єднують 31213 осіб та мають 62 церковнослужителі. Фактично не набула підтримки Діяльно-

христова церква, вона мала лише 4 церковнослужителів у 5 громадах, які об'єднували 1674 особи [5, арк.3].

Однією із особливостей Сумщини у 1920-ті рр. було те, що її територія входила складу кількох губерній. Хоча політика радянської влади, у тому числі міжконфесійна, була досить централізованою, проте її реалізація на місцях багато у чому залежала від історичних та ментальних особливостей розвитку регіонів. І якщо у першій половині 20-х рр. XX ст. на території Чернігівської губернії владі вдається розколоти церкву і укріпити, хоча і ненадовго Синодальну церкву, то на Полтавщині, куди входила значна частина сучасної Сумської області це фактично було провалено. На жовтень 1924 р. із 1154 православних громадобновленцям належить лише 5, проте і вони не користуються авторитетом серед населення. 1019 релігійних громад належало РПЦ, 128 – УПЦ. Але і за таких умов влада визнає головним ворогом не РПЦ, а УАПЦ, яка тут почала розвиватися із середини 1922 р. та об'єднує навколо себе на підґрунті українського патріотизму в першу чергу інтелігенцію, але і у простого селянства користувалася значним авторитетом через свою простоту та дешевизну. На основі цього Полтавський губком КП(б)У в кінці 1924 р. закликає перейти від адміністративних методів боротьби із релігією до пропагандистських [2, арк. 22-27 зв.]. Методи ж пропаганди у першу чергу спрямовуються не проти якоїсь конкретної конфесії, а проти релігії в цілому.

Таким чином ми бачимо, що внаслідок реалізації міжконфесійної політики радянської влади на Сумщині діяло чотири напрями православ'я: РПЦ, УАПЦ, Синодальна церква, Діяльно-христова церква. Але основна мета, яку переслідував більшовицький режим полягала не у розколі православної церкви, а у її знищенні. Розкол був засобом досягнення глобальної мети. Він покликаний розділити єдиний соціальний інститут – церкву на декілька ворогуючих частин, які можна контролювати через своїх агентів і бути володарями ситуації. Ця проміжна мета на частині території сучасної Сумської області була досягнута на середину 1920-х рр. [1, с. 3]. Проте наступним і в принципі головним завданням, яке включала дана мета було нав'язування непримиримої політики у відношенні до інших течій православ'я. Це було необхідно для того, щоб спровокувати конфлікти між різними течіями, а у результаті скомпрометувати всі без виключення напрямки та православну церкву в цілому. У свою чергу така ситуація повинна була з одного боку відштовхнути народ від церкви, а з іншого – розвалити церкву із середини.

Із цим завданням також справилися частково. Починаючи із 1924 р. у звітах при аналізі церковного руху з'являється інформація про сутички між віруючими та священниками різних православних течій. Так у період із 1 червня по 1 липня 1924 р. головною роботою Конотопського Окріківідкому було врегулювання суперечок між екзархістами та автокефалістами. Так, як кількість автокефальних громад зростала, приміщень для богослужіння їм не вистачало. Хоча існувало правило почергового служіння у храмах в разі, коли на одну церкву претендувало дві чи більше релігійні громади, місцева влада не поспішала його використовувати, доводячи на нашу думку навмисне ситуацію до відкритого конфлікту [5, арк. 1, 3, 5, 8, 14, 23]. Наступного року кількість протистоянь дещо зменшується, і що найголовніше змінюється їх характер. Якщо у 1924 р. протистояння відбувалися між тихонівцями та автокефалістами, то у 1925 р. автокефалісти у цих процесах участі фактично не беруть. Головна боротьба розгортається між тихонівцями з одного боку та обновленцями і Діяльно-христовою церквою з іншого. Але разом із тим саме у 1925 р. з'являється інформація про те, що протистояння подекуди доходять до збройних сутичок у молитовних будинках, як наприклад у м. Кролевець [5, арк. 3].

Все це призвело не лише до розколу в церковному середовищі, але і до певної втрати авторитету церквою у суспільстві, його розділення та ворожнечі, народ, як і

церква виявився розділеним. Проте, як бачимо народ не відступав від Бога та церкви, він намагався знайти причину такої ситуації, віруючі переходили від однієї православної конфесії до іншої. Бачивши перманентний процес нищення церкви більшовиками населення починає відвертатися від тих напрямів у православ'ї, які були підтримувані владою. І на кінець 1920-х рр. на Сумщині провідну роль у релігійному житті відіграють РПЦ та УАПЦ, які відповідно до Інформаційно-директивного листа Відділу прокуратури НКЮ «Про боротьбу з церковною контрреволюцією» від 7 березня 1928 р. визнавалися ворожими радянській владі. За цим же листом у якості лояльних течій в церкві зазначаються Лубенський собор єпископів та обновленці. Хоча тут же зазначається про те, що і РПЦ та УАПЦ стали на шлях лояльності до радянської влади. Але це питання також спровокувало певні конфлікти у їх середовищах. Зокрема УАПЦ на Великому Покровському Соборі висловила цілком лояльне ставлення до радянської влади, усунувши від влади противника співпраці із радянською владою митрополита В. Липківського та його прихильників, теж саме відбувалося і на місцях. Проте не дивлячись на декларації влада визнавала, що незважаючи на те, що керівництво церковними і адміністративними галузями складається із лояльних до радянської влади люде, в цілому склад УАПЦ визнавати таким не можливо [4, арк. 25-26]. У липні 1927 р. за словами О. Тригуба співробітники ОДПУ СРСР схилиють до лояльності і заступника патріаршого місцеблюстителя митрополита Сергія (Страгородського) [11, с. 25]. У жовтні 1927 р. у м. Харків із заслання повертається екзарх України митрополит Михаїл, який під впливом легалізаторських кіл також висловлюється за лояльність та покірність радянській владі [4, арк. 24].

Таким чином владі хоча і не вдалося ліквідувати церкву шляхом розколу, проте в її ряди були внесені суперечки та розділення. В наслідок цього вона дійсно втрачає певний авторитет у суспільстві, хоча народ не відвертається від церкви. Агентами ОДПУ, які просувають із середини необхідні для влади рішення стає частина духовенства і за підтримки більшовицького режиму їй вдається до кінця 1920-х рр. церкву перевести на лояльне до радянської влади становище та контролювати більшість церковних процесів. Але це не означало закінчення боротьби із православною церквою та релігією взагалі. Радянський тоталітарний режим не відмовляється від перманентного знищення церкви, використовуючи для цього і надалі різні методи, у тому числі провокування розколу у церковному середовищі, підтримуючі новоутворені течії.

Отже, у 1920-ті рр. міжконфесійна політика радянської влади на Сумщині, як і у СРСР в цілому була спрямована на розкол та протистояння православної церкви. Найавторитетнішими та найвпливовішими у краї були РПЦ та УАПЦ. Але до 1924 р. Синодальна церква за сприяння влади на частині території сучасної Сумщини швидкими темпами розвивається та набирає підтримки населення. Проте за наступні два роки ця підтримка зникає, більшість громад переходить до РПЦ. На іншій же частині вона взагалі не поширювалася. Майже не набула підтримки серед населення і Діяльно-хрестова церква. У 1924 – 1926 рр. відбуваються зіткнення між прихильниками різних напрямків православ'я, які подекуди доходять до збройних сутичок. Міжконфесійна політика більшовиків 1920-х рр. була методом антирелігійної боротьби у часи НЕПу, так би мовити релігійним НЕПом, коли боротьба проводилася здебільшого не відкритими силовими методами. Із його згоранням релігійний фронт не вимагатиме обережного ставлення, будуть відновлені силові методи боротьби.

Ця ситуація схожа на картину сьогодення українського православ'я, коли церква розділена, між її прихожанами панує ворожнеча, яка також інколи доходить до прямих протистоянь. Як показує історія міжконфесійної політики радянської влади 1920-х рр. на Сумщині із такої ситуації переможців не вийде, всі будуть сторонами, які програли. Протистояння розділяє церкву, народ, державу. Все це сприяє тому, аби

в Україні не постала єдина церква та єдиний народ, який відстоюватиме і боронитиме власну державу. Поки немає єдності у народі, доти держава залишатиметься досить слабкою, а скористаються цим лише вороги, як це зробили більшовики у 1920-х рр.

1. Галузевий державний архів Служби безпеки України. – Ф. 13. – Спр. 383. Циркулярное письмо № 37 о состоянии и перспективах церковного движения и очередных задачах органов ГПУ. – Арк. 9.
2. Державний архів Сумської області (далі – ДАСО). – Ф. П-443. – Оп. 1. – Спр. 243. Положение и инструкции Полтавского губкома КП(б)У о кружке «Безбожник». Список антирелигиозных кружков. Программы по антирелигиозной пропаганде. – 43 арк.
3. ДАСО. – Ф. Р-128. – Оп. 3. – Спр. 1 Копии циркуляров Народного комиссариата Внутренних дел об изменении устава религиозных общин, отчеты, доклады Сумской окружной ликвидационной комиссии по отделению церкви от государства. – 26 арк.
4. ДАСО. – Ф. Р-1752. – Оп. 1а. – Спр. 44. Глуховский окружной прокурор г. Глухов Глуховского района Глуховского округа. Директивы, циркуляры Народного Комиссариата Внутренних дел, Народного Комиссариата Юстиции об амнистии административно высланных, о борьбе с церковной контрреволюцией, о шифрованном делопроизводстве и др. Выписки из протокола заседания президиума Центрального исполнительного комитета СССР о расслаивании перебежчиков и др. – 144 арк.
5. ДАСО. – Ф. Р-4653. – Оп. 1. – Спр. 849. Отчет о работе Конотопского окрисполкома за 1925/26 год. – 102 арк.
6. ДАСО. – Ф. Р-5631. – Оп. 1. – Спр. 292. Циркулярные распоряжения НКВД и Засульского окрисполкома, сведения о религиозных обществах, регистрационные карточки служителей культов, материальные и денежные отчеты религиозных обществ по району. Списки населенных пунктов, сельских советов. – 405 арк.
7. *Бабенко Л.* «Церковну політику розколу повинна вести ВЧК...»: інструменти антирелігійної політики 1920 – 1930-х рр. / Л. Бабенко // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2012. – № 1. – С. 333 – 350.
8. *Бабенко Л.* Динаміка розкольницьких тенденцій у Російській православній церкві на початку 1920-х рр.: чекістський сегмент / Л. Бабенко // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2012. – № 2. – С. 283 – 299.
9. *Бабенко Л.* Технологія боротьби з Церквою (1920 – початок 1950-х рр.): «чекістський» сегмент / Л. Бабенко // Радянські органи державної безпеки в Україні (1918 – 1991 рр.): історія, структура, функції: матеріали круглого столу (Київ, 19 грудня 2013 р.). – К.: Інститут історії України НАН України, 2014. – С. 248 – 302.
10. *Киридон А.* «... Церковну політику розвалу повинна вести ВНК...»: релігійний напрямок діяльності органів державної безпеки в Україні (1920 – 1930-ті рр.) / А. Киридон // Радянські органи Державної безпеки в Україні (1918 – 1991 рр.): історія, структура, функції: матеріали круглого столу (Київ, 19 грудня 2013 р.). – К.: Інститут історії України НАН України, 2014. – С. 229 – 248.
11. *Тригуб О.* Розкол як форма боротьби ДПУ УСРР із православною церквою в Україні (1922 – 1927 рр.) / О. Тригуб // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2009. – № 1. – С. 10 – 26.

References

1. Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy. – F. 13. – Spr. 383. Tsyrkuliarnoe pismo № 37 o sostoianii i perspektivakh tserkovnogo dvizheniia i ocherednykh zadachakh organov GPU. – Ark. 9.
2. Derzhavnyi arkhiv Sumskoi oblasti (dali – DASO). – F. P-443. – Op. 1. – Spr. 243. Polozhenie i instruktseyi Poltavskogo gubkoma KP(b)U o kruzhe «Bezbozhnik». Spisok antireligioznykh kruzhe. Programmy po antireligioznoy propagande. – 43 ark.
3. DASO. – F. R-128. – Op. 3. – Spr. 1 Kopii cirkuljarov Narodnogo komissariata Vnutrennih del ob izmenenii ustava religioznyh obshhin, otchety, doklady Sumskoj okruzhnoy likvidacionnoy komissii po otdeleniu cerkvi ot gosudarstva. – 26 ark.
4. DASO. – F. R-1752. – Op. 1a. – Spr. 44. Glukhovskiy okruzhnoy prokuror g. Glukhov Glukhovskogo rayona Glukhovskogo okruga. Direktivy, tsyrkuliary Narodnogo Komissariata Vnutrennih del, Narodnogo Komissariata Yustitsyi ob amnistii administrativno vyslanykh, o borbe s tserkovnoy kontrevoliutsiei, o shifrovannom deloproizvodstve i dr. vypiski iz protokola zasedaniia prezidiuma Tsentralnogo ispolnitelnogo komiteta SSSR o rasslaivanii perebezhchikov i dr. – 144 ark.
5. DASO. – F. R-4653. – Op. 1. – Spr. 849. Otchet o rabote Konotopskogo okrispolkoma za 1925/26 god. – 102 ark.

6. DASO. – F. R-5631. – Op. 1. – Spr. 292. Tsyrukuliarnye rasporiazheniia NKVD i Zasul'skogo okrispolkoma, svedeniia o religioznykh obshchestvakh, registratsionnye kartochki sluzhiteley kultov, materialnye i denezhnye otchety religioznykh obshchestv po rayonu. Spiski naselennykh punktov, selskikh sovetov. – 405 ark.
7. Babenko L. «Tserkovnu politiku rozkolu povynna vesty VChK ...»: instrumenty antireligiinoi polityky 1920 – 1930-kh rr. / L. Babenko // Z arkhiviv VUChK-GPU-NKVD-KGB. – 2012. – № 1. – S. 333 – 350.
8. Babenko L. Dinamika rozkolnitskykh tendentsiy u Rosiiskiy pravoslavniy tserkvi na pochatku 1920 kh rr.: chekistskyi sehment / L. Babenko // Z arkhiviv VUChK-GPU-NKVD-KGB. – 2012. – № 2. – S. 283 – 299.
9. Babenko L. Tehnolohiia borotby z Tserkvoiu (1920 – pochatok 1950-kh rr.): «chekistskyi» sehment / L. Babenko // Radianski orhany derzhavnoi bezpeky v Ukraini (1918 – 1991 rr.): istoriia, struktura, funksi: materialy kruhloho stolu (Kyiv, 19 hrudnia 2013 r.). – K.: Institut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2014. – S. 248 – 302.
10. Kyrydon A. «... Tserkovnu politiku rozvalu povynna vesty VNK ...»: relihiinyi napriamok diialnosti orhaniv derzhavnoi bezpeky v Ukraini (1920 – 1930-ti rr.) / A. Kyrydon // Radianski organy Derzhavnoi bezpeky v Ukraini (1918 – 1991 rr.): istoriia, struktura, funksi: materialy kruhloho stolu (Kyiv, 19 hrudnia 2013 r.). – K.: Institut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2014 – S. 229 – 248.
11. Tryhub O. Rozkol iak forma borotby DPU USRR iz pravoslavnoi tserkvoiu v Ukraini (1922 – 1927 rr.) / O. Tryhub // Z arkhiviv VUChK-GPU-NKVD-KGB. – 2009. – № 1. – S. 10 – 26.

Олицкий В.А.

Межконфессиональная политика советской власти на Сумщине в 1920-е гг.

На основе архивных материалов и наработок предшественников рассмотрено взаимоотношения советской власти с различными направлениями православия в 1920-е гг. Особое внимание уделено выяснению места воздействия межконфессиональной политики большевиков на раскол православной церкви. Определены особенности межконфессиональных отношений на Сумщине и место власти в этих отношениях. Подчеркнуто, что стратегической целью межконфессиональной политики большевиков, как в СССР в целом, так и на Сумщине был раскол православной церкви с целью ее дискриминации и самоуничтожения изнутри. Делается попытка сравнить синхронизацию отношений государства с различными направлениями православия на всесоюзном и местном уровнях. Проведено сравнение межконфессиональной политики большевиков на разных территориях, в состав которых входили земли современной Сумщины. Определено, что влияло на эту политику в разных частях области и отношение населения к данной ситуации. Освещено динамику становления и количественное изменение религиозных общин разных православных церквей. Значительное место в статье заняли сюжеты посвященные конфликтам между ними и определению в развитии этих конфликтов основ, которые провоцировались действиями местной власти. Проанализировано, как раскол православной церкви повлиял на положение различных ее течений и религию в целом.

Ключевые слова: православная церковь, РПЦ, УАПЦ, обновленцы, конфессии, раскол, советская власть, репрессии, противостояние.

Olitskyi V.O.

Interconfessional Policy of Soviet Authorities in Sumy Region in the 1920's.

Based on the archival material and the work of precursors, the relations between the Soviet authorities and different branches of the Orthodoxy in the 1920's were looked into. Particular attention is paid to find in go ut the place of impact of inter confessional Bolshevik policy on the split of the Orthodox Church. The special features of inter confessional relations in Sumy region and the place of authorities in the serelation ships are defined. It is emphasized that the strategic goal of inter confessional policy of the Bolsheviks, both in the Soviet Union general and in Sumy region was the split of the Orthodox Church with the purpose of its discrimination and self-destruction from in side. An attempt to compare the synchronization of relations between the state and different brunches of the Orthodox at the Unionan datlocallevels is made. The inter confessional policy of the Bolsheviks on various territories, that included the lands of modern Sumy region, is compared. It is determined what had the effecton this policy in different parts of the region and the attitude of the population to the situation. The dynamics of the formation and quantitative changes of religious communities of various Orthodox churches are high lighted. A significant place in the article is occupied by the plots devoted to the conflicts between the mand defining of the foundations, which were provoked by the actions of local authorities, in the development of these conflicts. It is analyzed how the split of the Orthodox Church in fluenced the position of its various flows and religion in general.

Key words: Orthodox Church, the Russian Orthodox Church, Ukrainian Autocephalous Orthodox Church, the Renovationists, confessions, the split, the Soviet government, repressions, confrontation.